

Ч 511.0(4Укр)

Л 64

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ**

ЛИТВИН ОЛЕКСАНДР ТАРАСОВИЧ

УДК 796.011:930.1

**ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ І
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університет фізичного виховання і спорту України, Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту

Науковий керівник

доктор педагогічних наук, професор

Булатова Марія Михайлівна,

Національний університет фізичного виховання і спорту України, проректор, завідувач кафедру здоров'я, фітнесу та рекреації

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Волков Леонід Вікторович,

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди, завідувач кафедру теорії та методики фізичного виховання;

кандидат педагогічних наук, професор

Москаленко Наталія Василівна,

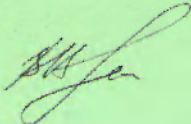
Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту, проректор з наукової роботи та зовнішньоекономічних зв'язків

Захист відбудеться 12 червня 2008 р. о 14⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 в Національному університеті фізичного виховання і спорту України (03680, Київ-150, вул. Фізкультури, 1)

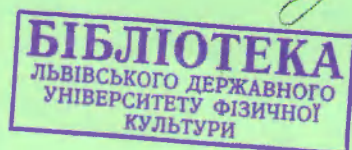
З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03680, м. Київ-150, вул. Фізкультури, 1)

Автореферат розісланий 8 травня 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасне фізичне виховання, яке постійно збагачує арсенал своїх засобів і методів результатами наукових досліджень, різноманітними елементами рухової активності з культур різних народів і спорту, що інтенсивно розвивається, стало невід'ємним елементом способу життя, що істотно впливає на освіту, виховання та здоров'я людини, її місце в суспільстві, життєві позиції, працездатність, комунікабельність, відпочинок, розваги, зняття напруженості й профілактику стресів.

Велика кількість досліджень, проведених у різних країнах світу в галузі фізичного виховання, їхнє широке впровадження у практику в тісному взаємозв'язку з іншими найважливішими складовими здорового способу життя – раціональним харчуванням і профілактикою надлишкової ваги тіла, відмовою від паління й розумним ставленням до вживання алкогольних напоїв, оптимальним співвідношенням праці й відпочинку, призвели за останні 20-30 років у багатьох країнах світу до дивовижних результатів стосовно повноцінного вікового розвитку (Sasco A., Paffenbarger R.S., Gendre I., Wing A.L., 1992; Хоулі Е.Т., Френкс Б.Д., 2000; Степаненкова Е.Я., 2001; Волков Л.В., 2007), уповільнення процесів старіння та збільшення тривалості життя (Паффенбаргер Р.С., Ольсен Е., 1999; Петленко В.П., 1999), поліпшення зовнішнього вигляду людей, у першу чергу, їхньої статури й постави (Corbin C.D., Lindsey R., 1994), підвищення стійкості до несприятливих чинників довкілля, попередження багатьох важких захворювань і повноцінної реабілітації після хвороб (Гордон Н., 1999; Петленко В.П., 1999; Поллок М.Л., Шмідт Д.Х., 2000), організації здорового дозвілля й профілактики шкідливих звичок (De Vries H.A., Housh T.J., 1994; Vood D., Musker F.F., Rink J.E., 1995; Prentice W.E., 1997).

На жаль, ефективність фізичного виховання в нашій країні зараз перебуває на явно незадовільному рівні. Для підтвердження цього досить послатися на дані, що наводяться у вступній частині Цільової комплексної програми «Фізичне виховання - здоров'я нації», уведеної в дію указом Президента України від 1 вересня 1998 р. № 963/98. У ній, зокрема, підкреслюється, що «наявна в Україні система фізичного виховання, фізичної культури й спорту перебуває у кризовому стані й не може задовольнити запити населення. ... Виникає гостра необхідність у зміні програмних підходів і визначенні пріоритетних напрямів розвитку фізичного виховання, фізичної культури та спорту» (с. 4, 5).

У програмі підкреслюється, що фізичне виховання повинне сприяти духовному й фізичному розвитку молоді, вихованню у неї почуття соціальної свідомості й патріотизму, бажання активно сприяти ствердженню державності в Україні; розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні з урахуванням змін у всіх сферах громадського життя й ціннісних орієнтаціях населення України; забезпеченню переорієнтації практичної діяльності галузі на пріоритетну проблему - зміцнення здоров'я різних верств населення засобами фізичного виховання та спорту;

створенню умов для задоволення потреб кожного громадянина України у підвищенні рівня здоров'я, фізичного й духовного розвитку; вихованню у населення України відповідних мотиваційних і поведінкових характеристик, активної соціальної орієнтації на здоровий спосіб життя; забезпеченню передових позицій у міжнародному спортивному русі, спорті вищих досягнень, підвищенню міжнародного авторитету України у світовій співдружності.

На жаль, за роки, відведені на реалізацію програми (1998-2005 рр.), значущих позитивних змін у цій області не відбулося, більшість положень програми виявилися не виконаними, що знайшло відбиття у Постанові Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2006 р., яким була впроваджена чергова Державна програма розвитку фізичної культури та спорту на 2007-2011 роки. Зокрема, у новій програмі ситуація, що склалася у сфері фізичного виховання населення, характеризується як кризова.

Не слід думати, що настільки важке положення справ у цій області склалося в останні роки, коли Україна стала незалежною державою. Не набагато кращим було положення справ і в Радянському Союзі, наприклад, у 70-х - 80-х роках, коли система шкільного фізичного виховання й фізичного виховання у вищих навчальних закладах була забезпечена досить потужною матеріальною базою, кваліфікованими кадрами, активно впроваджувалися різні форми фізичного виховання на виробництві, за місцем проживання тощо. Оптимістична статистика тих років, що свідчила про залучення значної частини населення до занять фізичною культурою й масовим спортом (Бака М.М., Бойко В.С., Гурвич С.С., Муравов І.В., 1983), десятках мільйонів людей, які регулярно складали нормативи комплексу ГПО (Столбов В.В., 1989), масовому залученні трудящих до виробничої гімнастики (Жолдак В.І., 1966; Жолдак В.І., 1968), базувалася, в основному, на авральних. одноразових кампаніях. Це дозволяло приховувати несприятливі процеси й тенденції, що свідчать про неефективну систему шкільного фізичного виховання й фізичного виховання у вищих навчальних закладах (Мошков В.Н., 1970; Євтушок Ю.І., 1974), практично повне (90-95%) припинення занять фізичним вихованням і спортом студентів старших курсів, коли такі заняття ставали факультативними (Сопельняк Б., 1969; Шупейко М.Н., 1969), невідповідність фізичної підготовленості молодих людей вимогам служби у збройних силах (Лобанів В., 1974; Арвісто М.А., 1978; Бака М.М., Бойко В.С., Гурвич С.С., Муравов І.В., 1983), у край низьку рухову активність більшої частини населення середнього, старшого й літнього віку (Силла Р.В., 1975; Арвісто М.А., 1978).

У 90-х роках, після розпаду СРСР і утворення на його території нових незалежних держав, кропітка робота з аналізу сформованої ситуації й пошуку кардинальних шляхів була замінена скоростиглою розробкою й прийняттям національних програмно-нормативних основ фізичного виховання у вигляді тестів оцінки фізичної підготовленості населення, що базувалися на методології наявного в

СРСР комплексу «Готовий до праці й оборони СРСР», невідповідність якого вимогам часу, життєвим інтересам людей була очевидною ще у 70-і – 80-і роки.

Про те, що ці тести впроваджені, наприклад, в Україні у 1996 р., не стали «програмно-нормативною основою фізичного виховання населення» свідчить уже той факт, що відповідно до опитувань більше 90% населення, яке повинне бути охоплене підготовкою й складанням цих тестів, або ніколи їх не складало, або взагалі не має уявлення про існування таких тестів. Не менш яскравим підтвердженням відсутності впливу цих тестів на систему фізичного виховання населення є й те, що більше ніж за 15 років незалежності України в країні не перебудована система фізичного виховання ні у вищих, ні у загальноосвітніх навчальних закладах; прийняті в період 1998-2006 рр. навчальні програми не витримують критики й не сприймаються ні викладачами фізичного виховання, ні учнями і їхніми батьками, ні переважною більшістю фахівців.

Таке положення з державною системою фізичного виховання поєднується з усе більш укоріненим в широких верствах населення переконанням у тому, що рухова активність, масовий спорт є найважливішою й необхідною складовою здорового способу життя, що визначають повноцінний віковий розвиток дітей і молоді, підвищення імунітету, профілактику захворювань і передчасного старіння, підвищення працездатності, поліпшення статури, активне довголіття. Інтенсивно формується мережа, в основному, недержавних спортивно-оздоровчих центрів і система фізкультурно-оздоровчих послуг. З'явилася велика кількість спеціальної літератури (в основному перекладеної) і журналів, присвячених проблемам рухової активності, оздоровчій індустрії, що розкривають перспективні шляхи кардинальної перебудови системи фізичного виховання, приведення її у відповідність із реальними потребами людей. Однак цей процес значною мірою проходить стихійно, поза зв'язком із системою державного регулювання розвитку галузі й системи дошкільної, шкільної та вищої освіти. Природно, що таке положення не може бути визнане нормальним.

У зв'язку з вище викладеним, представляється актуальним і необхідним проведення всебічного вивчення стану вітчизняної системи фізичного виховання, включаючи її історичне, теоретико-методологічне, організаційне й методичне підґрунтя в органічному взаємозв'язку із соціально-економічними й політичними умовами суспільства, поглядами, устремліннями й життєвими інтересами людей, станом справ у суміжних областях: охороні здоров'я, освіті, вихованні.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Робота виконана відповідно до «Зведеного плану науково-дослідної роботи в сфері фізичної культури та спорту на 2001–2005 рр.» Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України з теми 2.1.11 «Удосконалення системи державних тестів і нормативів фізичної підготовленості школярів і учнівської молоді» (№ державної реєстрації 0101U004990) і Цільової комплексної програми «Фізичне виховання – здоров'я»

нації», затвердженої Указом Президента України від 1 вересня 1998 р. № 963/98 (співвиконавець теми). Роль автора полягала в різнобічному вивченні тенденцій і закономірностей становлення системи фізичного виховання на різних історичних етапах, з'ясуванні зв'язків фізичного виховання з іншими сторонами соціального життя різних груп населення.

Мета роботи – дослідження історії розвитку, сучасного стану й перспектив удосконалення вітчизняної системи фізичного виховання різних верств населення.

Завдання дослідження.

1. Вивчити розвиток системи фізичного виховання в найбільш розвинених європейських країнах і Росії у XIX – на початку XX століть.
2. Охарактеризувати стан і виявити основні тенденції розвитку системи фізичного виховання в період між першою та другою світовими війнами.
3. Здійснити аналіз розвитку системи фізичного виховання в СРСР (1945–1991 рр.).
4. Охарактеризувати особливості становлення і стан теорії та методики фізичного виховання в СРСР.
5. Вивчити розвиток теорії, методики й практики фізичного виховання в Україні (1991–2006 рр.).
6. Розробити основні напрями перебудови й подальшого розвитку вітчизняної системи фізичного виховання.

Об'єкт дослідження – система фізичного виховання населення.

Предмет дослідження – історія формування, методологічне підґрунтя, сучасний стан і шляхи вдосконалення вітчизняної системи фізичного виховання.

Підґрунтям реалізованого нами методологічного підходу стали дані, відповідно до яких фізичне виховання не існує й не розвивається самостійно, а перебуває в тісному взаємозв'язку зі станом і тенденціями розвитку системи освіти й виховання. ідеології, політики, економіки, науки й культури, охорони здоров'я, соціальної політики тощо. Тільки з урахуванням цих взаємозв'язків і при розгляді фізичного виховання як однієї з багатьох складових частин життя суспільства можна здійснити реальний і всебічний аналіз стану справ у цій області, сформулювати проблеми, цілі, завдання й шляхи подальшого вдосконалення.

Зокрема, було враховане наступне. По-перше, фізичне виховання населення й відповідна система знань значною мірою визначаються зовнішньою й внутрішньою політикою країни, ставленням владних структур до цієї сфери діяльності, рівнем освіченості й культури населення. По-друге, досягнення теорії фізичного виховання далеко не завжди є підґрунтям практичної діяльності. Часто практика фізичного виховання визначається потребами, обумовленими ситуацією, що склалася в суспільстві, і може бути досить далекою від тих цілей, завдань і змісту, які відповідають досягненням наукової думки. По-третє, зміст фізичного виховання значною мірою визначається місцевими традиціями, що проявляється не тільки в поширенні національних видів рухової активності (ігри, види спорту, специфічні

школи рухової активності), але й у консервативності, що обумовлена багаторічною практикою й теорією, що її обслуговує.

Саме ця вихідна позиція, що опирається на методологію системних досліджень, визначила підхід до формування наукової проблеми, розробки гіпотез, вибору засобів і методів дослідження, добору й інтерпретації фактів, виявленню закономірностей, формулюванню висновків і практичних рекомендацій.

Використовувалися такі **методи дослідження**: аналіз спеціальної літератури й офіційних документів, інтерв'ювання, педагогічні спостереження, теоретичний аналіз і логічне конструювання. При використанні зазначених методів для збору емпіричного підґрунтя дослідження враховувалося, що не існує фактів, незалежних від теорії, - всі факти, що належать до однієї й тієї же предметній області, задаються залежно від вихідної теоретичної настанови, основних ідей і гіпотез. У зв'язку з цим принципово важливим є коректне застосування логічних засобів при з'ясуванні проблеми дослідження, його цілей і завдань, описі й поясненні фактів, пророкуванні шляхів подальшого розвитку знання і його практичного використання.

Наукова новизна отриманих результатів:

- виявлені тенденції й закономірності становлення системи фізичного виховання на різних історичних етапах;

- визначені основні чинники, що впливають на розвиток теорії та практики фізичного виховання;

- виявлені зв'язки фізичного виховання з іншими сторонами соціального життя, охарактеризовано сучасний стан і визначені напрями подальшого розвитку системи фізичного виховання, приведення її у відповідність до сучасних вимог, інтересів й устремлень різних вікових і соціальних груп населення;

- сформований методологічний підхід і розроблені конкретні рекомендації з формування програмно-нормативних основ фізичного виховання різних груп населення.

Практична значущість отриманих результатів визначається розробкою загальної методології реорганізації системи фізичного виховання різних вікових груп населення.

Матеріали роботи впроваджені у навчальний процес з дисципліни навчального плану «Теорія та методика фізичного виховання» у Національному університеті фізичного виховання і спорту України, широко опубліковані у спеціальній пресі й рекомендовані для використання при підготовці фахівців з фізичного виховання й спорту у всіх типах навчальних закладів.

Методичні рекомендації впроваджені у навчально-методичний процес оздоровчих занять із різними групами населення Центрів здоров'я України, навчальний процес підготовки фахівців у сфері рекреації й оздоровчої фізичної культури рівня бакалаврів і магістрів Національного університету фізичного виховання і спорту України при читанні курсів лекцій «Професійна діяльність у сфері рекреації й ОФК», розділ

«Тенденції та закономірності становлення системи фізичного виховання на різних історичних етапах» і «Теорія та методика фізичного виховання», розділ «Методологічні засоби, сучасний стан і шляхи вдосконалення вітчизняної системи фізичного виховання», що підтверджується відповідними актами впровадження.

Рекомендації з удосконалення програмно-нормативних основ фізичного виховання використані робочою групою Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту, сформованої для підготовки проекту Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, прийнятої на I спортивному конгресі України (25.03.2004 р.), і доповнення Закону України «Про фізичну культуру та спорт».

Особистий внесок здобувача полягає у з'ясуванні актуальності обраної теми, формуванні методології, організації та проведенні досліджень, обробці отриманого матеріалу й впровадженні результатів у практику.

У спільних наукових публікаціях здобувачеві належить розробка методологічних підходів до досліджуваної проблеми, формування їхньої структури й оформлення змісту.

Апробація результатів роботи. Результати дисертаційної роботи повідомлялися на VIII і IX Міжнародних наукових конгресах «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Варшава, 2002; Київ, 2005); XI Всесвітньому конгресі «Спорт для всіх» (Гавана, 2006); Міжнародному науково-практичному семінарі-наradі «Здоров'я людини, фітнес і спорт для всіх» (Київ, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Здоров'я в житті та спорті: фактори ризику й зберігаючі технології» (Київ, 2007).

Публікації. За результатами дисертації опубліковано 12 наукових праць. У спеціалізованих виданнях ВАК України - 9 статей.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота викладена на 178 сторінках основного тексту. Складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури (276 джерел, з них 24 іноземних авторів), ілюстрована 7 таблицями й 8 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ .

У вступі обґрунтована актуальність проблеми, визначені об'єкт і предмет дослідження, сформульовані мета й завдання дослідження; розкрита новизна, відбиті практична значущість роботи й особистий внесок автора; представлена сфера апробації основних положень досліджень, зазначена кількість публікацій.

У першому розділі «**Фізичне виховання у найбільш розвинених європейських країнах і в Росії в XIX – на початку XX століття**» на широкому матеріалі показано, що як теорія, так і практика фізичного виховання, як у багатьох європейських країнах, так і в Росії розвивалися під впливом низки суперечливих чинників, що особливо яскраво виявилися у другій половині XIX – на початку XX століть.

По-перше, усе активніше розвивався напрям, покликаний підпорядкувати систему фізичного виховання інтересам гармонійного розвитку людини, її повноцінному фізичному розвитку, усуненню фізичних недоліків, здоровому проведенню вільного часу, відволіканню від шкідливих звичок, нейтралізації негативних наслідків цивілізації тощо. По-друге, фізичне виховання значною, а у деяких країнах і вирішальною мірою підпорядковувалося завданням передвоєнної підготовки, що і визначала його спрямованість, зміст і організаційні засади. І, нарешті по-третє, спрямованість і зміст системи фізичного виховання усе більше визначалися бурхливо зростаючою популярністю спорту, що надавало системі фізичного виховання відсутню їй емоційність і змагальність.

Аналізуючи розвиток фізичного виховання на початку ХХ століття, не можна не побачити, що в середовищі громадськості різних європейських країн усе інтенсивніше формувалося переконання в необхідності тісно узгоджувати процес фізичного виховання, гармонійного фізичного розвитку особистості, профілактику негативного впливу на здоров'я людей чинників зовнішнього середовища, відволікання від шкідливих звичок і т.п.

Однак політична ситуація, що склалася в Європі на початку другого десятиліття ХІХ століття, напруженість у стосунках між країнами, що різко зросла, активізація боротьби багатьох народів за незалежність, стосунки між різними класами, що різко загострилися, й внутрішні та зовнішні конфлікти, що неминуче наближалися, швидко призвели до мілітаризації суспільства багатьох країн і, насамперед тих, у яких була найбільш розвинена система фізичного виховання (Німеччина, Франція, Австрія, Англія). Цілком природно, що це не могло не відбитися на системі фізичного виховання, яка не тільки у військових, але й у цивільних навчальних закладах стала набувати усе більш воєнізованого характеру.

У другому розділі **«Стан та основні тенденції розвитку системи фізичного виховання в період між першою та другою світовими війнами»** здійснений аналіз трьох основних напрямів досліджень розвитку системи фізичного виховання. Перший, оздоровчо-розвиваючий, був орієнтований на гармонійне фізичне вдосконалення людини на підставі модернізації традиційних методик німецької та шведської гімнастики, використання досягнень біології, медицини, педагогіки, теорії й методики фізичного виховання. Другий, рекреаційно-спортивний, інтенсивно розвивався під впливом двох обставин. По-перше, у різних країнах лише проявляється активне прагнення додати процесу шкільного фізичного виховання й фізичного виховання у вищих навчальних закладах спортивної спрямованості, задовольнити прагнення людини до самовираження й самовдосконалення шляхом надання можливості займатися обраним видом спорту (Nash J.B., 1930; Jokl E., 1948). По-друге, розвитку спортивного напрямку багато в чому сприяли тренери й менеджери спортивних клубів. Утягуючи дітей і молодь у спортивну підготовку й змагання, вони наполягали на перебудові системи фізичного виховання, тому що

традиційні програми, що ґрунтувалися на гімнастиці, стримували зростання спортивних результатів і призводили до поразок (L.Kup, 1978). У той же час не тільки не ослаб, а в окремих країнах підсилювався третій, воєнізований напрям розвитку системи фізичного виховання. Країни, що здобули перемогу в першій світовій війні, прагнули закріпити свої завоювання, ще більше зміцнити армію, фізично підготувати молодь до можливих прийдешніх військових конфліктів. У країнах, що програли, розвивалися реваншистські настрої, що не могло не торкнутися сфери фізичного виховання. Найбільш яскраво це виявилось в Німеччині (Столбов В.В., Чудинов І.Г., 1970; Самоуков Ф.І., 1975), однак було характерно й для інших країн, зокрема Австрії, Італії (Самоуков Ф.І., 1964; Столбов В.В., 1977).

У радянській Росії, а потім у СРСР система фізичного виховання в період між революцією 1917 р. і початком війни з гітлерівською Німеччиною розвивалася у двох основних напрямках. Перший - різнобічне фізичне виховання, зорієнтоване на рішення завдань допризовної воєнізованої підготовки в системі шкільної, середньої технічної та вищої освіти. Спроби розвинути альтернативні напрями в системі фізичного виховання, розпочаті в середині 20-х років в окремих навчальних закладах і спортивних організаціях, були припинені відповідними постановами партії, введенням комплексу ГПО й створенням міцної системи державного регулювання розвитку фізичної культури і спорту. Другий - повсюдний розвиток змагального спорту в системі секцій колективів фізичної культури, численних спортивних об'єднань.

Ця система, в основному, відповідала запитам суспільства тих років, обумовленим зовнішньою й внутрішньою політикою радянської держави. Тверда дисципліна, характерна для тоталітарної держави тих років, забезпечувала зовнішній ентузіазм населення, залученого до масових занять фізичною культурою і спортом, підготовку й складання норм комплексу ГПО, беззаперечне прийняття впровадженої системи фізичного виховання, її ідеологічне й науково-методичне обґрунтування й обслуговування.

У третьому розділі «**Система фізичного виховання в СРСР (1945–1991 рр.)**» даний всебічний аналіз відновлення й розвитку системи фізичного виховання в післявоєнний період (1945–1958 рр.) і подальші роки.

Уже в перші роки після закінчення Великої Вітчизняної війни у всіх навчальних закладах було відновлено фізичне виховання як самостійний предмет, що у роки війни був замінений військовою підготовкою. Підґрунтям фізичного виховання став комплекс «Готовий до праці й оборони СРСР», а робота з фізичного виховання, в основному, була зорієнтована на підготовку й складання нормативів цього комплексу. Природно, це визначило основний зміст навчальної програми з фізичного виховання та всієї практичної роботи у навчальних закладах, установах і організаціях.

Разом з тим на зміст фізичного виховання дітей і молоді певною мірою впливав інтенсивний розвиток країни, постійне зростання його популярності, розвиток широкої мережі дитячих спортивних шкіл. Цьому багато в чому сприяла Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заохочення зростання спортивно-технічних досягнень радянських спортсменів» (1947 р.), інші постанови партії й уряду з питань розвитку фізичної культури і спорту, а також активне залучення радянських спортсменів до міжнародного спортивного життя - участь у чемпіонатах Європи і світу, а з 1952 р. - в Олімпійських іграх.

Однак зростаюча популярність спорту помітно не впливала на зміст програми з фізичного виховання практично протягом усього розглянутого періоду. Всі завдання й зміст фізичного виховання стосовно опанування знаннями, набуття рухових навичок і розвитку фізичних якостей повністю детермінуються вимогами комплексу ГПО (Новіков А.Д., Матвєєв Л.П., 1976; Ашмарін Б.А., Віленський М.Я., Грантинь К.Х., 1979; Гужаловський А.А., 1986; Шиян Б.М., Ашмарін Б.А., Мінаєв Б.Н., 1988; Ашмарін Б.А., Виноградов Ю.А., Вяткіна З.Н., 1990; Матвєєв Л.П., 1991).

Фахівці в області теорії та практики, як це мало місце й у 30-х роках, обґрунтовували життєвість і безальтернативність такого підходу. Велика кількість учителів і викладачів фізичного виховання реалізували його в системі освіти, впроваджували в систему підготовки викладачів у фізкультурних навчальних закладах. У лабораторіях галузевих НДІ, на відповідних кафедрах фізичного виховання вищих навчальних закладів широко проводилися дослідження із проблем організації та методики підготовки й складання нормативів комплексу, обґрунтування його актуальності й життєвості (Жолдак В.І., 1968; Агеєвець В.У., 1975; Видрін В.М., 1975; Івоніна В.А., Кулинкович К.А., 1977; Кузьмак Б.С., Осинцев А.А., 1981; Агеєвець В.У., Каневець Т.М., Вільнін Я.Р., 1986).

Було б невірним обвинувачувати тільки авторів в однобічності й недосконалої цих робіт. В умовах тоталітарної системи колишнього СРСР теорія фізичного виховання була змушена обслуговувати ідеологію й практику, сформовану й жорстко нав'язану партією й урядом. Ті ж розділи теорії фізичного виховання, які не були обумовлені офіційними вимогами до системи фізичного виховання його програмно-нормативними основами, у цих підручниках викладені всебічно та професійно.

Визначальним є те, що одночасно в системі формування наукового підґрунтя фізичного виховання відбуваються ті ж процеси, що й у західних країнах. Виконується велика кількість досліджень, активно публікуються роботи, у яких розкриваються можливості фізичного виховання у справі повноцінного вікового розвитку, поліпшення статури, профілактики захворювань, забезпечення активного довголіття (Амосов М.М., 1989, 1990; Ракітіна Р.І., Подопрігора О.І., 1991), уповільнення процесу старіння (Амосов М.М., Муравов І.В., 1985). Поряд з науковою літературою виходять популярні роботи (Шефер Й.В., 1980; Лідьярд А.,

Гілмор Г., 1987; Коростельов Н.Б., 1990), які відбивають величезний інтерес широких верств населення до рухової активності як засобу зміцнення здоров'я, підвищення працездатності, поліпшення статури, проведення вільного часу.

Однак все це ніяк не позначилося на зміні офіційної політики у справі формування цілей, завдань, програмних і нормативних основ фізичного виховання, тут відбувалися ті ж процеси, які виникали й в інших сферах суспільно-політичного життя: економіці, ідеології та ін., у період так званого «застою», що й призвели спочатку до системної кризи, а потім і розпаду СРСР.

У четвертому розділі «**Теорія та методика фізичного виховання в Україні (1991–2006 рр.)**» здійснений комплексний аналіз законодавчих і програмно-нормативних основ фізичного виховання, прийнятих у країні в роки незалежності (1991–2006 рр.); теорії та практики фізичного виховання різних груп населення.

Показано, що основні положення Закону України «Про фізичну культуру та спорт» (1994 р.) і Державної програми «Фізичне виховання - здоров'я нації», впроваджені в дію указом Президента України (1998 р.), не знайшли належного розвитку при формуванні програмно-нормативних основ фізичного виховання.

Зокрема, Державні тести й нормативи фізичної підготовленості населення України, затверджені постановою Кабінету Міністрів України (1996 р.), були розроблені занадто швидко, без належної підготовки й обґрунтування, що значною мірою вплинуло на розвиток державної системи фізичного виховання, у першу чергу, у системі освіти у напрямі, що не відповідає досягненням світової науки й практики, запитам суспільства. Державні тести виявилися побудованими на підходах, реалізованих у 1972 р. при розробці останньої версії фізкультурного комплексу «Готовий до праці й оборони СРСР», що вже тоді не відповідав вимогам життя, був підданий обґрунтованій різкій критиці й практично не був впроваджений у життя (Столбов В.В., 1975).

Визначення державних тестів як підґрунтя системи фізичного виховання призвело до серйозних проблем при розробці програми з фізичного виховання у системі освіти. Зокрема, дотепер не розроблені програми з фізичного виховання студентської молоді. Справа обмежилася формулюванням державних вимог з фізичного виховання й затвердженням положення про заліки з фізичного виховання.

Прийнята у 1998 р. програма для загальноосвітніх шкіл виявилася вкрай недосконалою, була піддана різкій критиці з боку фахівців і у 2001 р. замінена новою програмою «Основи здоров'я й фізична культура». Однак проведений нами аналіз показав, що й ця програма страждає на настільки серйозні недоліки, що її використання здатне ще значніше ускладнити й без того складне становище, що склалося з фізичним вихованням у середній школі.

У той же час слід підкреслити наявність величезного наукового й практичного матеріалу, що дозволяє створити сучасну й ефективну програмно-нормативну базу для

вітчизняної системи фізичного виховання. Зокрема значні резерви, що приховані не тільки в узагальненні закордонного досвіду, але й у використанні праць великої групи кваліфікованих і сучасно мислячих вітчизняних фахівців, які в останні роки переконливо обґрунтували необхідність кардинальної перебудови системи фізичного виховання населення, методологію й конкретні шляхи здійснення цієї роботи (Паффенбаргер Р.С., Ольсен Э., 1999; Петленко В.П., 1999; Хоулі Е.Т., Френкс Б.Д., 2000; Язловецький В.С., 2001; Круцевич Т.Ю., 2003; Москаленко Н.В., 2006).

П'ятий розділ «**Основні напрями перебудови вітчизняної системи фізичного виховання**» вміщує великий матеріал, що відбиває стан здоров'я й фізичної підготовленості населення України, аналіз впливу на здоров'я людини різних складових способу життя, рухової активності на здоров'я людини. Особлива увага приділена аналізу поняття «фізичний фітнес» і ролі фізичних чинників, що його визначають.

Здійснено систематизацію засобів рухової активності, проаналізована їхня ефективність, представлені оптимальні моделі рухової активності для різних груп населення. Підґрунтя розроблених моделей – оптимальне поєднання різних видів рухової активності (побутової, оздоровчої й рекреаційно-оздоровчого спорту), що органічно пов'язане з вимогами здорового способу життя різних груп населення (рис. 1, 2). Показано, що при виборі й розробці тестів і нормативів необхідно орієнтуватися на критерії, згруповані в шість блоків (рис. 3).

<p align="center">Побутова рухова активність</p> <p>Прогулянки, ходьба сходами, прибирання, робота в саду та ін.</p> <p align="center"><i>щоденно 60- 90 хв.</i></p>	<p align="center">Оздоровча рухова активність</p> <p>Силкові вправи, вправи на розтягування, аеробні вправи залежно від специфіки виду спорту</p> <p align="center"><i>3 рази на тиждень по 30 хв.</i></p>	<p align="center">Рекреаційно- оздоровчий спорт</p> <p>Спортивні ігри, циклічні види спорту, єдиноборства, фітнес, аеробіка та ін.</p> <p align="center"><i>6-10 год. на тиждень</i></p>
---	---	---

Рис. 1. Оптимальна модель рухової активності для студентської молоді (загальний обсяг основного фізичного навантаження - 7, 5-11,5 год.; побутового - 7-10 год.)

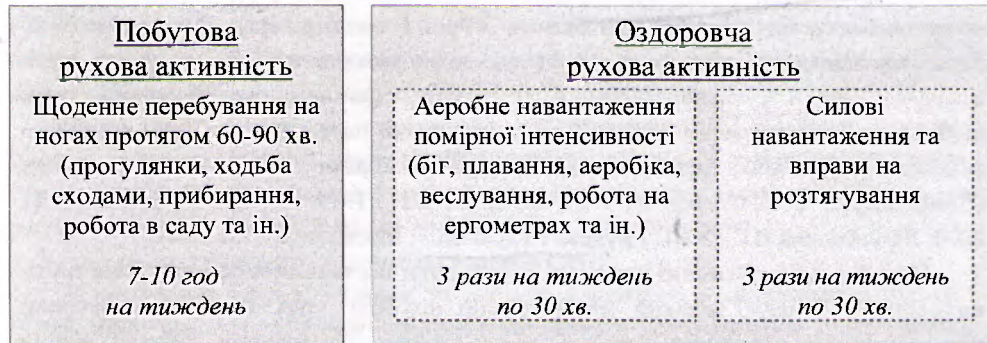

Рис. 2. Оптимальна модель рухової активності для осіб віком 50-70 років (загальний обсяг основного фізичного навантаження - 3 год.; побутового - 7-10 год.)

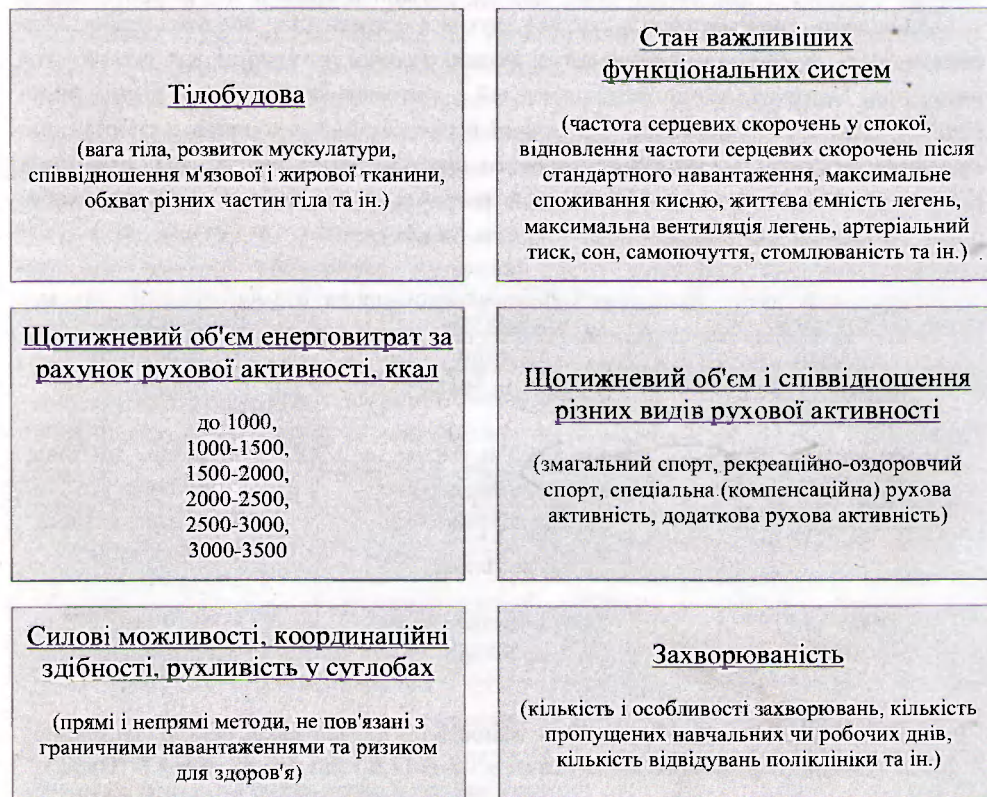

Рис. 3. Критерії оцінки ефективності системи фізичного виховання та фізичної підготовленості населення

Важливо підкреслити, що мова не повинна йти про масштабні дослідження з розробки й обґрунтування тестів і нормативів, а про вибір найбільш доступних та інформативних з величезного масиву накопиченого наукового знання в цій області, і їхнє впровадження у практику.

ВИСНОВКИ

1. На початку XIX століття в найбільш розвинених країнах розрізнені спроби окремих навчальних закладів і ентузіастів фізичного виховання та спорту поступово формуються в досить широкий рух із поширення гімнастики й масового спорту, створення систем фізичного виховання в навчальних закладах, у першу чергу військових.

З цього часу, протягом усього XIX ст., розвитку фізичного виховання й спорту сприяють кілька спонукальних мотивів. По-перше, під впливом необхідності успішних воєнних дій, скорочення терміну служби в армії й підтримки фізичної підготовленості осіб, які завершили дійсну військову службу, різко зростає роль фізичної підготовки як складової частини попередньої військової підготовки, підтримки досягнутого під час служби рівня фізичної підготовленості. По-друге, у різних країнах, особливо у середовищі лікарів і педагогів формувалося переконання щодо значної ролі фізичного виховання для рішення завдань охорони здоров'я, освіти та виховання населення, особливо молоді. По-третє, в умовах розвитку великої промисловості, що базується на машинному виробництві і вимагає монотонної праці з різноманітними діями, загальна й спеціальна гімнастика стали використовуватися як ефективний засіб удосконалення рухової функції людини, підвищення ефективності її трудової діяльності.

2. У другій половині XIX ст. у царській Росії розвиток фізичного виховання здійснювався під впливом діяльності й постійних дискусій представників трьох напрямів розвитку системи фізичного виховання: 1) гімнастичний, очолюваний методистами, які тяжіли до використання й поширення модифікованих форм західних воєнізованих систем; 2) гігієнічний, що розвивається в результаті діяльності низки суспільних діячів, педагогів і лікарів; 3) освітньо-виховний, що передбачає не тільки виконання фізичних вправ, але й опанування комплексу знань, що дозволяють активно підходити до фізичного виховання як до складової частини повноцінного й всебічного розвитку людини.

3. Наприкінці XIX – на початку XX століть у царській Росії, як і в найбільш великих країнах заходу, як складова частина фізичного виховання населення, зокрема учнівської молоді, інтенсивно використовується спорт, особливо такі його види як кінний спорт, легка атлетика, фехтування, веслування, плавання, гімнастика. Поширення спорту природно доповнює гігієнічний і виховно-освітній напрям, що активно впроваджувався представниками систем освіти та охорони здоров'я. Однак політична ситуація, що склалася в Європі на початку другого десятиліття XX ст.,

напруженість у відносинах між країнами, що різко підсилилася, активізація боротьби багатьох народів за незалежність, стосунки між класами, що різко загострилися, й внутрішні й зовнішні конфлікти, що неминуче розвивалися, швидко призвели до мілітаризації суспільства в різних країнах і, природно, до переорієнтації системи фізичного виховання у воєнізоване русло.

4. У період між першою та другою світовими війнами фізичне виховання здійснювалось в тих же напрямках, що й на початку століття: інтенсивно розвивалися всі напрями фізичного виховання й спорту, модернізувалися традиційні підходи й методики, розроблялися й науково обґрунтовувалися нові; не тільки не ослаб, а в багатьох країнах і підсилювався, воєнізований напрям. Країни, що здобули перемогу в першій світовій війні, прагнули закріпити свої завоювання; у країнах, що програли, розвивалися реваншистські настрої. Це сприяло використанню системи фізичного виховання як форми довоєнної фізичної підготовки.

5. У радянській Росії й СРСР у період між жовтневим переворотом 1917 р. і війною з Німеччиною система фізичного виховання розвивалася у двох основних напрямках. Перший - різнобічне фізичне виховання, орієнтоване на рішення завдань допризовної воєнізованої підготовки в системі шкільної, середньої технічної та вищої освіти. Другий - повсюдний розвиток змагального спорту в численних спортивних товариствах.

6. У післявоєнний період розвиток системи фізичного виховання відбувався під впливом трьох основних чинників. Одним з них був інтенсивний розвиток спорту, багато в чому обумовлений участю радянських спортсменів (з 1952 р.) в Олімпійських іграх і використанням спорту як засобу ідеологічної боротьби між СРСР і США, країнами сходу й заходу. Іншим чинником став інтенсивний розвиток рекреаційно-оздоровчого напрямку, чому сприяла не тільки активна діяльність фахівців у сфері фізичного виховання й охорони здоров'я, але й багатьох відомих людей, які пропагували рухову активність і спорт як ефективний засіб оздоровлення, зміцнення життєво важливих органів і систем, профілактики негативного впливу зовнішнього середовища й сучасного способу життя. І, нарешті, третім чинником стало повсюдне поширення й примусове впровадження воєнізованого комплексу ГПО як програмно-нормативної основи вітчизняної системи фізичного виховання.

7. Адміністративне повсюдне впровадження в період 50- 80-х років численних модифікацій комплексу ГПО без зміни його суті ввійшло в гостре протиріччя з науково-методичними основами системи фізичного виховання, що відповідає реальним потребам людини й суспільства, передовому закордонному досвіду, й визначило виникнення серйозних проблем у вітчизняному фізичному вихованні. Постійне косметичне вдосконалення, що орієнтувалося на застарілі критерії й комплекс ГПО, що втратив актуальність, й шкільні програми фізичного виховання і програми вищих навчальних закладів, що базувалися на ньому, протягом 60- 80-х

років призвело до глибокої кризи вітчизняної системи фізичного виховання. Окремі спроби її критики й рекомендації з кардинальної зміни розбивалися об непорушність настанов партійних документів, сприймалися як спроби підірвати авторитет радянської системи фізичного виховання і її програмно-нормативних основ - Всесоюзного комплексу «Готовий до праці й оборони СРСР». У результаті фізичне виховання різних груп населення з кожним роком втрачало свою ефективність, незважаючи на матеріальну базу, що інтенсивно розвивається, - будівництво спортивних залів, стадіонів, плавальних басейнів, а також підготовку педагогічних кадрів у спеціалізованих вищих й середніх навчальних закладах.

8. Спрямованість фізичного виховання в СРСР на рішення практичних завдань, обумовлених підготовкою до праці й оборони, визначила й формування її наукових підрунть. Зокрема, зміст радянської теорії й методики фізичного виховання, як дисципліни, носив явно однобічний підхід, що був зорієнтований на комплекс ГПО, відповідні йому програми фізичного виховання різних груп населення. Це призвело до однобокості даної дисципліни, її відірваності від суміжних медико-біологічних дисциплін, реальних, а не задекларованих інтересів широких верств населення, пов'язаних з повноцінним віковим розвитком, профілактикою захворювань і реабілітацією після них, корекцією недоліків статури, поліпшенням самопочуття й працездатності, продовженням життя, цікавим і емоційним проведенням вільного часу.

9. Програмно-нормативні основи фізичного виховання України визначені введенням Постановою Кабінету Міністрів (1996 р.) державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення країни. Відповідно до цієї Постанови впровадження тестів і нормативів повинне визначати напрям розвитку фізичної культури серед всіх груп населення, обумовлювати способи фізичного виховання населення, спрямовувати діяльність навчальних закладів і організацій, забезпечувати державний контроль за ефективністю фізичного виховання. Зіставляючи підхід, прийнятий розроблювачами Положення про державні тести й нормативи, з тим, що, наприклад, рекомендувався чверть століття до цього (1972 р.) при розробці державних тестів і нормативів радянських часів - Всесоюзного фізкультурного комплексу «Готовий до праці й оборони СРСР», не вдається знайти принципових розходжень: та ж однобокість, декларативність та обов'язковість, відсутність можливості реалізації альтернативних підходів у системі фізичного виховання.

10. Перспективи корінної зміни системи фізичного виховання населення України пов'язані із включенням його як однієї з необхідних складових здорового способу життя, що забезпечує повноцінне здоров'я, фізичне, психічне, соціальне, емоційне, духовне благополуччя людини.

Залежно від цільової настанови, організаційних форм, застосовуваних засобів, види рухової активності в системі фізичного виховання можуть бути підрозділені на

такі основні групи: рухливі ігри, змагальний спорт, рекреаційно-оздоровчий спорт, оздоровча рухова активність, професійно орієнтована рухова активність, побутова рухова активність.

Переважальне використання засобів, що належать до тієї або іншої групи може визначатися безліччю факторів – віковими і статевими особливостями тих, хто займається, їхніми інтересами, матеріально-технічними можливостями, станом здоров'я й фізичної підготовленості тощо. Однак поза залежністю від усіх цих факторів, оптимальний режим рухової активності повинен забезпечувати підтримку нормального функціонування організму, зміцнення його життєво важливих органів і функціональних систем, профілактику захворювань і т.д., тобто сприяти всьому тому, що забезпечує людині повноцінний фізичний фітнес.

11. Оптимальний режим спеціально організованої (крім побутової) рухової активності для різних категорій тих, хто займається, поза залежністю від віку, статі, інтересів, умов і т.п. повинен включати три групи засобів: 1) вправи аеробної спрямованості, що сприяють підвищенню й підтримці високого • рівня функціональних можливостей серцево-судинної й дихальної систем; 2) вправи силової спрямованості, що сприяють зміцненню рухового апарата – м'язової системи, кісткової системи, сполучної тканини – зв'язок, сухожиль; 3) вправи, спрямовані на розвиток гнучкості, що сприяють поліпшенню стану м'язової, сполучної та кісткової тканин, профілактиці захворювань опорно-рухового апарата.

12. При переробці системи державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення потрібно радикально змінити методологію розробки критеріїв ефективності системи фізичного виховання. Система тестів і нормативів повинна суворо відповідати цілям, завданням і змісту фізичного виховання, віковим, статевим особливостями людей, стану їхнього здоров'я, не вимагати межових фізичних навантажень за винятком окремих випадків тестування спеціальної фізичної підготовленості певного контингенту тих, хто займається (військовослужбовці, співробітники спеціальних силових структур, пожежні та ін.).

СПИСОК РОБИТ, ЯКІ ОПУБЛІКОВАНІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Литвин А.Т. Ценообразование спортивно-оздоровительных услуг как составная часть эффективного маркетинга // Физическое воспитание студентов творческих специальностей: Сб. науч. тр. – Харьков: ХГАДИ (ХХПИ), 2002. - №3. – С.3-8.

2. Литвин А.Т. Бизнес-план как основа успешной предпринимательской деятельности в сфере предоставления спортивно-оздоровительных услуг населению // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту: 36. наук. пр. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2002. - №8. – С.75-81.

3. Литвин А.Т. Технология маркетинга в физкультурно-оздоровительных центрах // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2002. - №9. – С.79-82.

4. Булатова М.М., Литвин А.Т. Программы по физическому воспитанию в системе среднего образования и пути их совершенствования // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2003. - №19. – С.57-70. *Особистий внесок здобувача полягає в аналізі програм та підготовці висновків відповідно отриманих результатів.*

5. Булатова М.М., Литвин О.Т. Здоров'я і фізична підготовленість населення України // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2004. - №1. – С.3-9. *Здобувачем зібрано фактичний матеріал з досліджуваної теми, здійснена його обробка та зроблені висновки.*

6. Литвин А.Т. Двигательная активность и критерии эффективности системы физического воспитания // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2004. -№20. – С.53-64.

7. Литвин О.Т. Стан і основні тенденції розвитку системи фізичного виховання в період між першою і другою світовими війнами // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. - №3. – С.42-46.

8. Литвин А.Т. Физическое воспитание в европейских странах в XIX и начале XX веков: Лекция для студентов, аспирантов и слушателей курсов повышения квалификации, преподавателей физического воспитания. – К.: Т-во «Знання» України, 2007. – 39 с.

9. Литвин А.Т. Состояние и основные тенденции развития системы физического воспитания в период между первой и второй мировыми войнами: Лекция для студентов, аспирантов и слушателей курсов повышения квалификации, преподавателей физического воспитания. – К.: Т-во «Знання» України, 2007. – 31 с.

10. Литвин А.Т. Система физического воспитания в СССР (1945–1991 гг.): Лекция для студентов, аспирантов и слушателей курсов повышения квалификации, преподавателей физического воспитания. – К.: Т-во «Знання» України, 2007. – 45 с.

11. Литвин О.Т. Структура ценообразования спортивно-оздоровительных услуг в маркетинговой политике // Тези доповідей 6 міжнародного наукового конгресу «Олімпійський спорт і спорт для всіх». – Варшава, 2002. – С.397.

12. Литвин О.Т. Основні напрямки перебудови вітчизняної системи фізичного виховання // Тези доповідей IX міжнародного наукового конгресу «Олімпійський спорт і спорт для всіх». – К.: Олімпійська література, 2005. – С.588.

АНОТАЦІЇ

Литвин О.Т. Историчні передумови і теоретико-методологічні основи сучасної системи фізичного виховання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення, Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2008.

Дисертація присвячена вивченню історії розвитку, сучасного стану і пошуку шляхів вдосконалення вітчизняної системи фізичного виховання різних верств населення.

У роботі проведено аналіз розвитку системи фізичного виховання в різних європейських країнах, а також в Росії у XIX і на початку XX століть. Охарактеризований стан і виявлені основні тенденції розвитку системи фізичного виховання в європейських країнах та в Росії в період між першою і другою світовими війнами.

Проведено комплексний аналіз системи фізичного виховання в СРСР (1945–1991 рр.), детально охарактеризовані її програмно-теоретичні, організаційні, матеріально-технічні і кадрові засади, здійснено аналіз розвитку теорії та методики фізичного виховання.

Розглянуті організаційні та програмно-нормативні основи формування фізичного виховання в Україні за період, що пройшов після здобуття нею державної незалежності (1991 р.). Визначені найважливіші напрями перебудови вітчизняної системи фізичного виховання, місце рухової активності в житті населення. Виділені основні групи засобів та складових, оптимальний режим спеціально організованої рухової активності для різних категорій тих, хто займається, незалежно від віку, статі, інтересів, умов тощо. Показаний взаємозв'язок рухової активності із здоров'ям людини, його фізичним розвитком, якістю життя.

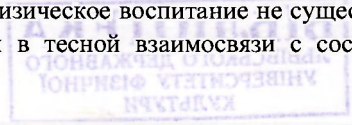
Ключові слова: фізичне виховання, фізична підготовленість, здоровий спосіб життя, рухова активність, тести, нормативи, критерії ефективності.

Литвин А.Т. Исторические предпосылки и теоретико-методологические основы современной системы физического воспитания. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 – Физическая культура, физическое воспитание разных групп населения, Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, Киев, 2008.

Диссертация посвящена изучению истории развития, современного состояния и поиску путей совершенствования отечественной системы физического воспитания различных слоев населения.

В диссертации подчеркивается, что физическое воспитание не существует и не развивается самостоятельно, а находится в тесной взаимосвязи с состоянием и

тенденциями развития системы образования и воспитания, идеологии, политики, экономики, науки и культуры, здравоохранения, социальной политики. Поэтому только с учетом этих взаимосвязей и при отношении к физическому воспитанию как к одной из многих составляющих жизни общества можно осуществлять реальный и всесторонний анализ состояния дел в этом направлении, формулировать проблему, цели, задачи и пути дальнейшего усовершенствования.

В этой связи диссертационное исследование показывает, что, во-первых, физическое воспитание населения и соответствующая система знаний в значительной мере определяются политикой страны и уровнем отношения соответствующих структур к этой сфере деятельности, а также уровнем образованности и культуры населения. Во-вторых, достижения теории физического воспитания далеко не всегда являются основой практической деятельности специалистов. В-третьих, содержание физического воспитания в значительной мере определяется местными традициями, что проявляется не только в распространении национальных видов двигательной активности, но и в консервативности, обусловленной многолетней практикой и теорией.

В работе осуществлен анализ развития системы физического воспитания в различных европейских странах, а также в России в XIX и начале XX веков. Охарактеризовано состояние и выявлены основные тенденции развития системы физического воспитания в крупнейших европейских странах и в России между первой и второй мировыми войнами.

Проведен комплексный анализ системы физического воспитания в СССР (1945–1991 гг.). Подробно охарактеризованы ее программно-теоретические, организационные, материально-технические и кадровые основы, осуществлен анализ развития теории и методики физического воспитания.

Рассмотрены организационные и программно-нормативные основы формирования физического воспитания в Украине за период, прошедший после обретения ею государственной независимости (1991 г.). Отмечено, что перспективы коренного изменения системы физического воспитания населения Украины связаны с включением его в качестве одной из необходимых составляющих здорового образа жизни, обеспечивающего полноценное здоровье, физическое, психическое, социальное, эмоциональное и духовное благополучие. Представлен анализ государственных тестов и нормативов оценки физической подготовленности населения, программ по физическому воспитанию в системе высшего и среднего образования.

Определены важнейшие направления перестройки отечественной системы физического воспитания, место двигательной активности в образе жизни. Выделены основные группы средств, составляющих оптимальный режим специально организованной двигательной активности для различных категорий занимающихся вне зависимости от возраста, пола, интересов, условий и т.п. Показана взаимосвязь

двигательной активности со здоровьем человека, его физическим развитием, качеством жизни. Охарактеризованы критерии эффективности физического воспитания в соответствии с целью, задачами, содержанием физического воспитания различных групп населения, показана эффективность различных средств двигательной активности.

Ключевые слова: физическое воспитание, физическая подготовленность, здоровый образ жизни, двигательная активность, тесты, нормативы, критерии эффективности.

Lytvyn A.T. Historical background and theoretical-methodological fundamentals of modern physical education system. – Manuscript.

A dissertation work for obtaining of a scientific degree of Candidate of Science on Physical Education and Sport in Specialty 24.00.02 – Physical culture, physical education of various population segments, National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv 2008.

The dissertation studies the history of development and current state of the national system for various population segments' physical education and searches the ways on its improvement.

In this work there is emphasized that physical education does not exist and is not developed isolated but it is closely interconnected with the state and tendencies in the system of education, ideology, politics, economy, science and culture, health care, social politics. Thus only in such context - with physical education as one of the vital components of society functioning, it is possible to carry out a real comprehensive analysis of current situation in this direction, to formulate the problem, aims, tasks and ways of further improvement.

In this connection the given researches indicate that, first, physical education of the population and appropriate science system are greatly dependent on the policy of the state and are affected by the relations' level of particular structures to this sphere of activities, and also it is defined by the population educational and cultural level. Second, achievements of physical education theory are not always applied in practice. Third, the content of physical education is defined to great extent by local traditions, all that is revealed not only in expanse of national types of physical activity, but in conservatism stipulated by long-term practice and theory.

The work analyzes physical education system development in different European countries including Russia in XIX and early XX centuries. There is described the state and identified the main tendencies in the physical education system development in the biggest European countries and in Russia between the first and second world wars.

Key words: physical education, physical fitness, healthy life style, motor activities, tests, standards, efficiency criteria.